

RELIEF VOTIV DEDICAT EPONEI DESCOPERIT LA RĂZBOIENI—CETATE

de GLOȘCA L. BĂLUȚĂ

În anul 1986 a fost descoperit, fortuit, la Războieni—Cetate, pe strada Vasile Alecsandri, nr. 108, un *ex voto* fragmentar, reprezentînd pe zeița Epona (nr. inv. R. 8258).

Tipologie, relieful se clasifică în tipul II, „Epona așezată sau în picioare, încadrată de doi sau mai mulți cai”, tip iconografic mai rar¹. Epona de pe relieful de la Războieni—Cetate este reprezentată șezînd pe o *sella* și încadrată de doi cai, pe care îi mîngîie sau îi hrănește eu grăun-

Fig. 1. Relief votiv dedicat Eponei descoperit la Războieni—Cetate.

țe din poală. Din relieful s-a mai păstrat treimea inferioară stîngă ($20 \times 25 \times 4$ cm), pe care mai figurează piciorul drept al divinității, sprijinit pe un suport, partea inferioară din *stola* cu care era înveșmîntată, piciorul drept anterior de la *sella* și calul din stînga, fără cap și gît. Placa votivă fiind fragmentară, nu putem ști care din simbolurile obișnuite — facla

¹ R. Maguen — É. Thevenot, *Epona, déesse gauloise des chevaux, protectrice des cavaliers*, Bordeaux, 1953, nr. 204 — 220; W. S. Heiermischer, *BertrGK*, 23, 1933, p. 142 sqq.

lui Ceres, *cornu copiae*, *patra* sau *sceptrum*, împrumutate de la alte divinități, erau reprezentate (fig. 1).

Relieful este mărginit de un chenar simplu, mai lat în partea inferioară, pe care a fost gravată, cu litere de o bună factură clasică, înalte de 1,3 — 1,8 cm, inscripția fragmentară:

AVREL(ius) · OCCON · QVETIA(nus) . . . . . / V(otum) · L(ibens) ·
[M(erito) P(osuit)].

Fig. 2. Inscripția de pe relieful votiv.

Elementele numelui dedicantului și inițialele formulei de încheiere sînt separate de *interpunctio*.

Cultul divinității cello-galice Epona² avea o largă răspîndire în lumea romană, cu deosebire în Gallia și Germania. Multe din monumentele epigrafice și îndeosebi cele descoperite la Roma sînt ridicate de militari din trupele de pază și escortă imperiale, *Equites singulares*³. În provinciile dunărene cultul zeiței Epona a avut o extindere particulară și este frecvent reprezentată în asociere cu cavalerii danubieni⁴.

Pe inscripții numele divinității, personificare directă a cabalinelor apare deseori în asociere cu alte divinități sau însoțită de unele epitete ca *Augusta*, *Sancta*, *Regina Sancta* etc.

Pe inscripțiile din Dacia romană, Epona (la plural, Eponae) apare în saociere cu *Campestres*, pe un altar votiv descoperit la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*⁵ și fără epitet, pe o epigrafă descoperită la Ilisua⁶. La *Apulum* numele divinității este însoțit de epitetul *Sancta*, pe o dedicație despre care s-a crezut că provine de la Ilisua⁷, și de epitetele *Regina Sancta*⁸, *Sancta*⁹ și *Augusta*¹⁰, pe altare votive.

² LexMitt. I, 1884—1880 s.v.; DA, II/1, 1892, p. 753 sqq.; La nouvelle Klio, Paris, 1950, p. 602—633; E. Thevenot, *Antiquité Classique*, 18, 1949, 2, p. 385—400; 19, 1950, 1, p. 193—112; Latomus, 8, 1949, 1, p. 150 sqq.; EAA, 3, 1961, p. 377 sqq.

³ CIL, VI, 3140—3141; BE, VI, s.v. *Epona*, col. 223 sqq.; P. Lambrechts, *Antiquité Classique* 26, 1951, 1, p. 127—128.

⁴ D. Tudor, *Corpus monumentorum religionis equitum danubiorum*, I. *The Monuments*, Leiden 1969 și II, *The analysis and interpretation of the monuments*, Leiden 1976 passim.

⁵ IDR, III/2, 205; M. F. Benoît, in col. Latomus, III, 1950, p. 76; P. Lambrechts, *op. cit.*, p. 126—127.

⁶ CIL, III, 788; R. Magnen — E. Thevenot, *op. cit.*, p. 43, nr. 29; M. F. Benoît, *op. cit.*, p. 76; P. Lambrechts, *op. cit.*, p. 127, nota 2.

⁷ R. Magnen — E. Thevenot, *op. cit.*, p. 43, nr. 29 bis, este trecut ca loc de descoperire, Ilisua, după „Keuno, dans Pauly-Wissowa, *Realencyclopädie*” iar la p. 6, nr. 29 bis, locul de proveniență este corectat, Karlsburg, după A. Stein (*DisPant*, I, fasc. 12, p. 65).

⁸ CIL, III, 7750; A. Csernai, *ATÉvk.* II, 1, 1901, p. 402, nr. 197; R. Magnen — E. Thevenot, *op. cit.*, p. 43, nr. 31.

⁹ A. Csernai, *ATÉvk.* 14, 1908, p. 45; ILS, 3297.

¹⁰ A. Csernai, *ATÉvk.* 12, 1903, p. 137; I. Piso, *ZPA*, 50, 1983, p. 139; C. C. Petolescu, *SCIVA*, 36, 1985, 4, nr. 291.

Reprezentări figurative anepigrafice ale Eponei sînt rare în Dacia romană. Mai apropiat tipologic de relieful de la Războieni — Cetate este cel descoperit la Tibiscum¹¹.

Identificarea reprezentării de pe baza unei *patera* de argint, descoperită în Transilvania, pe „Mons Rudnik” (?), cu Epona, este discutabilă¹².

Dedicantul, *tria nomina*, necunoscut pînă acum în Dacia romană¹³, pare să fie un militar de origine celtică, din unitatea de cavalerie, *ala I Bataavorum miliaria*, detașată din Pannonia Inferior¹⁴, în Dacia Superior, unde își avea garnizoana la Războieni—Cetate¹⁵. În Pannonia, unde a staționat pînă în epoca lui Hadrian, unitatea mai avea încă un oarecare caracter etnic german, dar în Dacia Superior, unde este atestată pentru prima dată în anul 144¹⁶, avea printre efectivele sale atît elemente illyre cît și elemente care par să fie de origine tracică (dacică)¹⁷.

Placa votivă dedicată Eponei descoperită la Războieni—Cetate datează din a doua jumătate a sec. II e.n. și a fost sculptată într-un atelier local sau sud-dunărean¹⁸, dar a putut fi adusă în Dacia romană și de un militar din mediul galic¹⁹.

Ea completează registrul tematic al reprezentărilor iconografice ale Eponei și îmbogățește repertoriul antroponomastic al provinciei carpatice.

RELIEF VOTIF DÉDIÉ À EPONA DÉCOUVERT À RĂZBOIENI—CETATE

RÉSUMÉ

Ex voto fragmentaire, encadré typologiquement dans le IIe type (Epona assise ou debout, encadrée par deux ou plusieurs chevaux).

L'inscription : *Aurel(ius) Occon Quetia(nus) ... [v(otum) l(ibens) m(erito) p(osuit)]*.

Le dédiant semble être un militaire d'origine celtique d'ala I Bataavorum miliaria, qui, en Dacie, a eu la garnison à Războieni-Cetate. La plaque votive date de la deuxième moitié du IIe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Relief votif dédié à Epona découvert à Războieni—Cetate.

Fig. 2. L'inscription du relief votif.

¹¹ N. Stratan, *Banatica*, 2, 1974, p. 122 — 125, nr. 6, pl. III/6 și p. 120 — 121, nr. 4, pl. II/4, probabil Epona.

¹² R. Magnen — É. Thevenot, *op. cit.*, p. 43, nr. 30 și p. 45, nr. 49; M. J. Vermaseren, *ARE*, 5, 1954, p. 124, o identifică cu Cybele.

¹³ *Nomen gentile*, Occon este cunoscut la Noricum: *CIL*, III, 4787 (Oeci) și 5529 (Oeco).

¹⁴ Dio Cassius, L XIX, 9, 6; *CIL*, III, 3676 incertae, Pann. Inf.; J. Beneš, *Štornik Praci Filosofike Faculty Brnenske University*, 15 — 15, 1970, p. 159—209; W. Wagner, *Dislok.*, p. 51 — 52.

¹⁵ M. Macrea, *Dacia*, N. S. 8, 1964, p. 145 — 160; I. H. Crișan, *ActaMN*, 2, 1965, p. 63 — 75; C. C. Petolescu, *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 411 — 422; I. I. Russu, *SCIV*, 23, 1972, 1, p. 63 — 79; C. I. Băluță, *Apulum*, 24, 1987, p. 171.

¹⁶ *IDR*, 1, 14, fig. 39 — 40.

¹⁷ *CIL*, III, 933; 5331 (= ILS, 2734); 7696 (= *Apulum*, 6, 1967, p. 190, 196, fig. 5/1): 7800.

¹⁸ R. Magnen — É. Thevenot, *op. cit.*, p. 58 — 59, nr. 219, pl. 61 (la Aptaat) și p. 59, nr. 220, pl. 60 (la Ploydiv) pentru analogii.

¹⁹ Fr. Cumont, *Les religions orientales dans le paganisme romain*, Paris, 1929, p. 21—22.

